

# Postmodernism. The Phenomenon That Has Gained Authority

Laura GHEORGHITĂ\*

<https://doi.org/10.52744/AUCSFLSA.2024.01.21>

## Abstract

*The concept of postmodernism has been theorized over time by several authors, highlighting the importance of the link between it and postmodernity, the period in which it began to develop, within the formulation of the features of the current. Postmodernism appears in a post-industrial world, a world in which architecture, electronics, genetics, art etc. have developed. In postmodernity, the world begins to change, to tend towards the expansion of pop culture, to become much freer and to accept new behaviors. Against the background of such a cultural context, a new literary trend begins to take shape, postmodernism, which, broadly speaking, is characterized by: the apotheosis of capitalism, the fading of emotions, the decomposition of the subject, irony on the past, the triumph of parody, kitsch, mediation and representation, the disappearance of the individual style, a greater rupture between the signified and the signifier, the collapse of realism as a method that claims to provide access to reality etc. Although postmodernism has received several definitions or descriptions, it has been understood differently, it remains a phenomenon that also imposes itself in Romanian culture.*

**Keywords:** *Postmodernism, postmodernity, hybridization, narrative fragmentation, extension of modernism, metanarratives, the cohabitation of several worlds, postmodern literature*

Conceptul de *postmodernism* a fost teoretizat de-a lungul timpului de mai mulți autori, evidențiind-se în cadrul formulării trăsăturilor curentului importanța legăturii dintre acesta și postmodernitate, perioada în care a început să se dezvolte. Postmodernismul apare în cadrul unei *lumi postindustriale*, o lume în care s-au dezvoltat: arhitectura, electronica, genetica, arta ș.a. În postmodernitate, lumea începe să se schimbe, să devină mult mai liberă, să tindă spre expansiunea culturii populare și să accepte noi comportamente. Pe fondul unui astfel de context cultural începe să se închege un nou curent literar, postmodernismul, care, în linii mari, este caracterizat prin: apoteoza capitalismului, estomparea

---

\* Scientific Researcher, PhD, Faculty of Letters, University of Bucharest



afectelor, descompunerea subiectului, ironia asupra trecutului, triumful parodiei, al kitsch-ului, al medierii și al reprezentării, dispariția *stilului* individual, o mai mare ruptură între semnificat și semnificant, prăbușirea *realismului* ca metodă ce pretinde să ofere accesul la realitate etc.

Jean-François Lyotard, în *Introducerea* tratatului *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*, dădea o definiție a postmodernității: „Simplifying to the extreme, I define postmodern as incredulity toward metanarratives”<sup>100</sup>, care clarifică începutul fenomenului postmodern. Scriitorul francez prezintă diverse aspecte ale postmodernității, științelor și tehnologiilor, apoi, treptat, se îndreaptă spre o înțelegere a postmodernismului în diferitele sale forme ce aparțin culturii contemporane, analizând conceptul de cunoaștere într-o societate postmodernă. Postmodernismul pune în lumină *neprezentabilul*, textul nefiind scris după reguli prestabilite, iar, tocmai de aceea, în viziunea autorului francez, opera postmodernă nu poate fi judecată prin aplicarea unor *categorii familiare*: „The postmodern would be that which, in the modern, puts forward the unrepresentable in presentation itself; that which denies itself the solace of good forms, the consensus of a taste which would make it possible to share collectively the nostalgia for the unattainable; that which searches for new presentations, not in order to enjoy them but in order to impart a stronger sense of the unrepresentable. A postmodern artist or writer is in the position of a philosopher: the text he writes, the work he produces are not in principle governed by preestablished rules, and they cannot be judged according to a determining judgment, by applying familiar categories to the text or to the work.”<sup>101</sup> Lyotard vede epoca postmodernă caracterizată de diversitate culturală și pluralitate, respectiv consideră *adevărurile universale* perimate, lipsite de relevanță. Într-un astfel de context cultural, însăși opera nu mai poate fi judecată după același set de reguli pe care eram obișnuiți să îl atribuim textelor. De data aceasta, nu există un singur mod *corect* de a înțelege lumea sau o opera de artă, există o multitudine de perspective și interpretări valide.

Din perspectivă americană, postmodernismul este teoretizat, de asemenea, separat, și nu inclus în aria modernității. Fredric Jameson prezintă o teorie prin care postmodernismul se desprinde de tutela modernismului în începe să se cristalizeze într-un fenomen cu autoritate: „[...] ceea ce rămâne atunci când procesul de modernizare s-a încheiat și natura a dispărut definitiv. Este o lume mai profund umană decât cea

<sup>100</sup> Jean-François Lyotard, *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Traducere de G. Bennington, & B. Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984, p. 2.

<sup>101</sup> *Ibidem*, p. 81.



veche, însă una în care «cultura» a devenit o veritabilă «a doua natură»<sup>102</sup>. În continuarea tratatului său, teoreticianul demontează ideea conform căreia postmodernismul ar putea fi înțeles ca o extensie a modernismului datorită faptului că fenomenele rămân diferite prin *sens și funcție socială*, prin: „extrem de diferite poziționări a postmodernismului în sistemul economic al capitalismului târziu și, dincolo de asta, datorită transformării culturii însăși în societatea contemporană”<sup>103</sup>. Trecerea aceasta de la modernitate la postmodernitate poate fi urmărită prin trăsăturile ce se impun în epocă: emergența unui nou tip de platitudine, de superficialitate, mutarea accentului pe fotografie și negativ fotografic, repudierea modelului dialectic, prezența opoziției semiotice dintre semnificant și semnificat, fragmentarea subiectului, moartea subiectului însuși și destrămarea temporalității<sup>104</sup>.

Autoarea canadiană, Linda Hutcheon, privește postmodernismul ca un *fenomen contradictoriu*, cu mai multe fațete, „care uzează și abuzează, instalează și apoi subminează înseși conceptele pe care le ia în discuție – fie că e vorba de arhitectură, literatură, pictură, sculptură, film, video, dans, televiziune, muzică, filozofie, teorie estetică, psihanaliză, lingvistică sau istoriografie”<sup>105</sup> și care intră într-un dialog cu trecutul: „Nu e vorba de o întoarcere nostalgică, ci de o revizuire critică, un dialog ironic cu trecutul, al artei și al societății deopotrivă, de o actualizare a unui vocabular împărtășit critic de formele arhitecturale”<sup>106</sup>. Hutcheon nu vede în postmodernism o prelungire a avangardei, a modernismului, ci mai curând „o încercare de înscriere a unei noi istoricități și a unei noi problematizări a noțiunii de cunoaștere istorică”<sup>107</sup>, care va putea crea cadrul unei posibile schimbări.

Postmodernismul a fost înțeles și drept o prelungire a modernismului sau o *altă față* a acestuia. După cum teoretiza Matei Călinescu, fenomenul dezvoltat în perioada postmodernă are elemente în comun cu modernitatea, avangarda, decadența și kitsch-ul: „Istoricește vorbind, apariția și dezvoltarea kitsch-ului sunt rezultatele intruziunii celeilalte modernități – tehnologia capitalistă și interesul pentru afaceri – în domeniul artelor [...] kitsch-ul devenind în societatea postindustrială, predominant orientată către servicii și orientată către consum, un factor

---

<sup>102</sup> Fredric Jameson, *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*. Traducere de Alex Văsieș & Vlad Pojoga, Sibiu: ULBS, 2021, p. 1.

<sup>103</sup> *Ibidem*, p. 5.

<sup>104</sup> *Ibidem*, pp. 9-15.

<sup>105</sup> Linda Hutcheon, *Poetica postmodernismului*, Traducere de Dan H. Popescu, București: Ed. Univers, 2002, p. 17.

<sup>106</sup> *Ibidem*, p. 20.

<sup>107</sup> *Ibidem*, p. 343.



central al vieții moderne civilizate, un tip de artă care ne înconjoară firesc și inevitabil<sup>108</sup>. și nu trebuie înțeles neapărat ca un curent distinct, ci mai curând ca un derivat, o prelungire a unei manifestări preexistente.

În cadrul aceleiași lucrări, criticul relevă faptul că postmodernismul pare să nu înglobeze trăsături distincte ce nu ar putea fi identificate și în modernism în accepție largă, aspect ce determină plasarea postmodernismului sub umbrela modernității: „Am putea spune că noua avangardă, postmodernistă, reflectă la propriul ei nivel structura tot mai modulară a lumii noastre mentale, în care criza ideologiilor (manifestată printr-o ciudată și canceroasă proliferare de microideologii, în timp ce marile ideologii ale modernității își pierd coerența) face din ce în ce mai dificilă stabilirea unor ierarhii convingătoare de valori.”<sup>109</sup>

Lucrarea lui Călinescu propune privirea modernității din mai multe unghiuri pe axa timpului și stabilirea asemănarilor între fenomenele care s-au dezvoltat, considerate de autorul acesteia *fețe ale modernității*: „Oare se poate vorbi atunci despre postmodernism ca despre o nouă față a modernității, într-un complex mai larg de fețe distincte, dar cu puternice asemănări de familie (modernitatea fiind pur și simplu numele acestei asemănări)?”<sup>110</sup>. Dintre *fețele modernității*, postmodernismul este văzut „[...] cu cel mai mult spirit critic: autosceptic și totuși curios, neîncrezător și totuși căutător, binevoitor și totuși ironic”<sup>111</sup>, iar în imposibilitatea de definire clară a fenomenului pe baza unui set de valori diferit, existența acestuia, ca manifestare separată de modernitate, rămâne una *ipotetică*.

În *Postmodernismul românesc*, Mircea Cărtărescu trasează o linie de demarcație între modernism și postmodernism, reliefând problema *morții artei*. Pentru modernitate era o temă centrală, dar, odată cu manifestarea postmodernismului, capătă un alt înțeles, fiind, totodată, în ambele cazuri, și o atitudine de contestare a formelor de artă clasică: „De la avangarda istorică a anilor '20, care refuză orice limitare a artei și până la neoavangarde, pentru care arta este ubicuă, manifestându-se mai ales în zonele izolate, protejate, tradiționale, arta privită în sens clasic a fost, pe tot parcursul secolului nostru, ținta unor puternice contestări.”<sup>112</sup> Atunci când surprinde relația care se stabilește între modernitate și postmodernitate, scriitorul român prezintă termenii *modern* și

<sup>108</sup> Matei Călinescu, *Cinci fețe ale modernității*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Iași: Ed. Polirom, 2005, pp. 22-23.

<sup>109</sup> *Ibidem*, p. 147.

<sup>110</sup> *Ibidem*, p. 269.

<sup>111</sup> *Ibidem*, p. 270.

<sup>112</sup> Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*. București: Humanitas, 1999, pp. 24-25.



*postmodern* mai curând ca: „stări de spirit complementare, aflate în același timp în relație de ruptură, continuitate și întrepătrundere”<sup>113</sup>“.

Opera postmodernă începe să fie judecată nu doar după criteriul estetic, ci și în funcție de problematicile lumii contemporane, deoarece autorii postmoderni acordă o atenție deosebită integrării scrierilor lor în existența curentă. Odată cu apariția postmodernismului se încearcă o întoarcere a literaturii la „percepția ambientală, utilitară, decorativă și eminamente *democratică*”<sup>114</sup>. Modernismul integra *narațiunile dominante*, precum arta sau mitul, pe când postmodernismul va refuza aceste structuri, așa cum bine se va observa în opera cărtăresciană: „Ce poate fi recuperat din noi? Sufletul? Corpul stelar? Conștiința? O simplă tumoare le anulează, un nucleu epileptic tulbură memoria, imaginea feselor unei femei te face să nu mai poți gândi, o nedreptate de-mpinge în cel mai pur delir paranoic, un vis îți îngheață ceafa și părul din creștet. [...] Unde e loc pentru mântuire? Și de ce ai căpăta, tocmai tu, mocirlă atomică, viața veșnică?”<sup>115</sup>.

Literatura românească reușește să se sincronizeze cu manifestările literare din țările occidentale, democratice și liberale și să producă opere recunoscute la nivel mondial. De data aceasta, în judecarea artei, un rol important îl va avea lectura și nu scriitura propriu-zisă, deoarece cititorului i se acordă accesul la vizualizarea simultană a ecranelor, iar el, prin prisma filtrelor pe care le are, va crea o *realitate* în care va uni sau va găsi punctele de intersecție a narațiunilor prezentate. Literatura a fost dintotdeauna liantul dintre *ficțiune și realitate*, iar în scrierile postmoderne această legătură este una din ce în ce mai strânsă, creând senzația de estompare a granițelor până la dispariția lor, *arta sau opera dizolvându-se în felul acesta în corpul social*, așa cum afirma Mircea Cărtărescu în *Postmodernismul românesc*.

În opera lui Mircea Cărtărescu pot fi identificate trăsături din cadrul mai multor curente literare, dar, așa cum afirma Delia Ungureanu într-un articol publicat în *Dibur Literary Journal*, autorul român a fost identificat de către critica literară mai ales drept un scriitor postmodernist, cu toate că acesta nu a acceptat etichetarea teoretică care nu i-ar putea acoperi dimensiunea operei și a creativității sale: „Although usually identified by literary critics as a postmodernist, Cărtărescu has always rejected any kind of theoretical labeling, finding it confining for his identity and imagination.” (Ungureanu Fall 2020 - Spring 2021).

---

<sup>113</sup> *Ibidem*, p. 108.

<sup>114</sup> *Ibidem*, pp. 8-9.

<sup>115</sup> Mircea Cărtărescu, *Orbitor, Aripa stângă*. București: Humanitas, 2021, pp. 71-72.



Tot în același articol, Delia Ungureanu prezintă strategia pe care o abordează Mircea Cărtărescu după 1989, care a anticipat interesul crescut al lumii occidentale pentru ficțiunea despre trecutul istoric, creând *împotriva* acestei așteptări o istorie poetică și onirică: „Sensing that after 1989 the Western world would be interested in realistic fiction about the Communist past, Cărtărescu develops his revolutionary peripheral strategy *against* this expectation, instead creating a poetic and oneiric history following in the footsteps of the peripheral Dante, who opposed Latin by writing in his Tuscan dialect: «When all will turn to the social, the political, and the historic, I will stick to the psychic»”<sup>116</sup>. Este foarte interesant de urmărit cum a ajuns să se manifeste postmodernismul în literatura noastră, având în vedere că în perioada în care țările occidentale deja cunoșteau o cultură postmodernă, noi încă ne aflăm în comunism și nu prea aveam contact cu tot ce ar fi presupus *postmodernitatea*.

Literatura românească de după anii '80 merită o analiză mai atentă, ținând cont și de contextul social-istoric, iar manifestarea postmodernismului în cultura noastră trebuie căutată mai ales în proza lui Mircea Cărtărescu. Literatura lui Cărtărescu prezintă în mare parte eliberarea, în societatea contemporană, de orice sentiment, un declin al afectului personajelor, o canibalizare a stilurilor trecutului. În textele autorului român se vor întâlni intertextualitatea ca trăsătură deliberată, o oarecare tensiune sau o contradicție în cadrul frazelor, o destrămare a temporalității care eliberează prezentul și învăluie personajele cu o materialitate a percepției covârșitoare. Cititorul prozei cărtăresciene este invitat să privească toate ecranele simultan și să creeze o modalitate de înțelegere a relațiilor dintre narațiuni, care integrează viziuni asupra istoriei, evaluarea momentelor sociale în care au trăit sau trăiesc personajele sau repudieri ale acestora de ordin ideologic, politic sau sentimental.

Postmodernismul s-a impus, atât în afară, cât și în spațiul românesc, în domeniul artelor, dar și în alte aspecte ale vieții, oferind un cadru conceptual și estetic pentru înțelegerea complexității și ambiguității condiției umane. Prin refuzul *metanarațiunilor*, îmbrățișarea pluralismului și a diversității, postmodernismul a contestat încrederea în adevăruri absolute și a deschis calea pentru o abordare critică, reflexivă, chiar ironică sau ludică asupra culturii și a societății. E limpede că postmodernismul este foarte greu de surprins sub umbrela aceleiași

---

<sup>116</sup> Delia Ungureanu, *THE REVOLUTIONARY FORCE OF THE PERIPHERY: „THE LEVANT,” „NOSTALGIA,” AND WORLD LITERATURE*, Dibur Literary Journal. PERIPHERAL MODERNISMS, No. 9-10, Fall 2020 – Spring 2021, preluat pe 20.12.2023, de pe <https://arcade.stanford.edu/dibur/revolutionary-force-periphery-levant-nostalgia-and-world-literature>.



teorii, așa cum a fost subliniat și mai sus, deoarece nu există o definiție unitară a fenomenului, existând mai multe contradicții în acest sens, dar, cu toate acestea, nu se poate nega autoritatea pe care fenomenul a ajuns să o capete de-a lungul câtorva decenii.

## Bibliografie

- Călinescu, Matei. *Cinci fețe ale modernității*. a II-a, revăzută și adăugită. Iași: Polirom, 2005.
- Cărtărescu, Mircea. *Orbitor, Aripa stângă*. București: Humanitas, 2021.
- Cărtărescu, Mircea. *Postmodernismul românesc*. București: Humanitas, 1999.
- Hutcheon, Linda. *Poetica postmodernismului*. Traducere de Dan Popescu. București: Univers, 2002.
- Jameson, Fredric. *Postmodernismul sau logica culturală a capitalismului târziu*. Traducere de Alex Văsieș și Vlad Pojoga. Sibiu: ULBS, 2021.
- Liotard, Jean-François. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Traducere de Geoff Bennington și Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
- Ungureanu, Delia. „THE REVOLUTIONARY FORCE OF THE PERIPHERY: „THE LEVANT,” „NOSTALGIA,” AND WORLD LITERATURE” *Dibur Literary Journal*. PERIPHERAL MODERNISMS, FALL 2020 – SPRING 2021 Fall 2020 – Spring 2021.